

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
КАФЕДРА ПОЛОНІСТИКИ І ПЕРЕКЛАДУ

На правах рукопису

САХАРУК АНАСТАСІЇ ЮРІЇВНОЇ

МОТИВ ФАУНИ У ТВОРЧОСТІ ЯНА ТВАРДОВСЬКОГО

Спеціальність: 035 Філологія

Освітньо-професійна програма Мова та література (польська). Переклад

Робота на здобуття освітнього ступеня «магістр»

Науковий керівник:
ВИШНЕВСЬКА ОКСАНА
АНТОНІВНА,
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри полоністики і перекладу
Волинського національного
університету імені Лесі Українки

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № ____
засідання кафедри полоністики і перекладу
від _____ 2025 р.

Завідувач кафедри _____ проф. Сухарєва С.В.

ЛУЦЬК – 2025

Анотація

Тема роботи: «Мотив фауни у творчості Яна Твардовського»

Об'єктом дослідження є вибрані поезії Яна Твардовського у яких присутні образи тваринного світу.

Предметом дослідження – зображення фауни у літературному доробку письменника.

Мета – дослідити і проаналізувати мотиви фауни у творчості Яна Твардовського.

Для досягнення мети розглянуто основні періоди творчості Яна Твардовського, особливості тематики і стилю письма на кожному етапі літературного розвитку. Проаналізовано основні мотиви поезій митця. Досліджено зображення світу фауни через францисканське бачення поета і релігійну тематику. Для цього було схарактеризовано найпоширеніші образи птахів у творах та їхнє символічне значення. Встановлено зв'язок між тематикою релігійних свят (Різдво і Пасха) і зображення тварин в поезіях, образи яких є канонічними в Біблії: баранець, ягня.

Ян Твардовський – це видатний поет ХХ століття. Він є представником релігійної і францисканської поезії. Особливим також є його підхід до зображення фауни, де вона постає не просто об'єктом замилювання або фоном для розгортання основних сюжетних подій, а є безпосереднім центром поезій.

У своїх творах він висвітлює основні мотиви францисканської течії в літературі: любов до природи, возвеличення аскетизму і убогості на користь духовному зростанню, відношення до тварин, як до «братів» наших менших. Саме через образи звірів митець утверджує фундаментальні ідеї францисканства.

Ян Твардовський з огляду на його професійну діяльність і особливий філософський погляд на світ водив у свої твори релігійні елементи. У його поезії простежуються канонічні образи християнських святих та переосмислено біблійні сюжети. Митець не просто переказує сюжет, а розширює значення й з допомогою художніх прийомів змушує задуматись над основами морального і духовного світу. З допомогою образів тваринного світу він утверджує певні

християнські заповіді й канони. Фауна у його творчості стає не просто предметом замилювання, а вчителем. На прикладах звірів він висвітлює ті чи інші якості, які повинна мати людина для морального зростання.

Ключові слова: фауна, францисканізм, релігійна мотиви, природа, тварини, аксіологія, «брати наші менші».

Abstract

Topic: «The motif of fauna in the works of Jan Twardowski»

The object of the study is selected poems by Jan Twardowski in which images of the animal world are present.

The subject of the study is the depiction of fauna in the writer's literary works.

The aim is to investigate and analyse fauna motifs in the works of Jan Twardowski.

To achieve this goal, the main periods of Jan Twardowski's work, the peculiarities of the themes and style of writing at each stage of his literary development are considered. The main motifs of the artist's poems are analysed. The depiction of the world of fauna through the poet's Franciscan vision and religious themes is examined. To this end, the most common images of birds in the works and their symbolic meaning were characterised. A connection was established between the themes of religious holidays (Christmas and Easter) and the depiction of animals in poetry, whose images are canonical in the Bible: the ram and the lamb.

Jan Twardowski is an outstanding poet of the 20th century. He is a representative of religious and Franciscan poetry. His approach to the depiction of fauna is also unique, where it appears not simply as an object of admiration or a backdrop for the unfolding of the main plot events, but is the direct focus of the poems.

In his works, he highlights the main motifs of the Franciscan movement in literature: love of nature, the glorification of asceticism and poverty in favour of spiritual growth, and the attitude towards animals as our 'brothers' and sisters. It is through the images of animals that the artist affirms the fundamental ideas of Franciscanism.

Jan Twardowski, given his professional activity and special philosophical view of the world, introduced religious elements into his works. His poetry features canonical images of Christian saints and reinterpreted biblical stories. The artist does not simply retell the story, but expands its meaning and, with the help of artistic techniques, makes us think about the foundations of the moral and spiritual world. With the help of images from the animal world, he affirms certain Christian

commandments and canons. Fauna in his work becomes not just an object of admiration, but a teacher. Using animals as examples, he highlights certain qualities that a person must have for moral growth.

Keywords: fauna, Franciscanism, religious motifs, nature, animals, axiology, «our lesser brothers».

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 ВПЛИВ БІОГРАФІЇ НА ФОРМУВАННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО БАЧЕННЯ ПОЕТА.....	10
1.1. Молоді роки і початок літературного шляху	10
1.2. Навчання в семінарії й вплив на формування стилю письма	13
1.3. Період духовного служіння як найбільш плідний етап поетичної діяльності	15
РОЗДІЛ 2 МОТИВ ФАУНИ В ПОЕЗІЇ ЯНА ТВАРДОВСЬКОГО	23
2.1. Релігійні витоки мотиву фауни.....	23
2.2. Відображення францисканського бачення поета у віршах про тварин.....	30
2.3. Християнські свята крізь призму тваринного світу	37
2.4. Символіка образів птахів у віршах.....	43
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	53

ВСТУП

Ян Твардовський один із найвизначніших поетів ХХ століття. Його літературна діяльність принесла великий вклад в розвиток польської культури та польської писемності. Твори отця Яна приваблюють читачів своєю простотою, спокоєм, щирістю та гумором, а також глибиною автентичного релігійного досвіду, що випливає з них. Вони, безперечно, мають великий вплив на формування сучасної духовності, часто використовуються як допоміжний матеріал на уроках релігії та цитуються священиками на проповідях.

Ян Твардовський не любив називати себе поетом, а стверджував, що він лише священик, який пише вірші. На першому місці у нього завжди залишалося служіння Богу і людям. Саме це вплинуло на його світогляд і відобразилося у його творчості. Він писав не для слави, у такий спосіб він виражав свої думки й намагався поділитися й донести їх до людей.

У своїх творах священик не просто висвітлює якісь моральні догми й повчає, він звертається до читача і дає реципієнту поживу для роздумів. Особливістю його творчості є те, що він змушує людей задуматися над проблематикою і знайти «самих себе», а не подає перелік моральних норм. Поет не нав'язує своє бачення світу, Ян Твардовський дає можливість поглянути на картину буття під іншим кутом зору і таким чином виявити більше нюансів.

Тематика творчого доробку отця Яна Твардовського є надзвичайно багатою і різноманітною. Вона зосереджується навколо найважливіших проблем людського буття. Поет докладав зусиль, щоб показати складність життєвих ситуацій у всій їхній багатогранності.

Ян Твардовський є лауреатом багатьох премій, зокрема: «Ikara» (2000; за «wyjątkową we współczesnej literaturze, pełną głęboko humanistycznych treści poezję, przemawiającą do każdego i za fenomen popularności szczególnie wśród młodzieży») та Nagrody Wielkiej Fundacji Kultury (2001).

Позачасова, універсальна істина, що пронизує лірику священика-поета, вказує людині шлях до досягнення внутрішнього багатства, слугуючи водночас джерелом глибоких рефлексій над сутністю людського буття. Це і визначає **актуальність** нашого дослідження.

Творчість поета стала предметом численних наукових розвідок. Про нього та його твори писали Х. Домбровська, Я. З.Ришка, С. Бараньчак, А. Вержбіцка (як лінгвіст). Дослідники зосереджуються на її універсальності, простоті мови, темах кохання, віри та повсякденного життя, а також на феномені його популярності серед різних поколінь читачів, часто аналізуючи його філософію довіри до Бога, елемент францисканства, парадоксальні кульмінаційні фрази та труднощі перекладу, пов'язані з його самобутнім стилем, відсутністю пунктуації та ідіоматичним використанням. Дослідники аналізують як його вірші («Znak ufności», «Rachunek dla dorosłych» та ін.), його прозу («Zeszyt w grake»), так і вплив його поезії на ставлення до життя. Однак в літературознавстві дотепер немає ґрунтовного аналізу мотиву фауни у віршах Яна Твардовського, що визначає **наукову новизну** магістерської праці.

Мета магістерської роботи – дослідити мотив фауни в поетичному доробку Яна Твардовського та його зв'язок з релігійною діяльністю митця.

Мета передбачає виконання наступних **завдань**:

- визначити вплив життєвого шляху Яна Твардовського на формування літературного світогляду;
- з'ясувати релігійні джерела мотиву фауни у віршах;
- охарактеризувати вірші про тварин з точки зору наявності в них францисканських елементів;
- простежити символіку тваринних образів у поезіях Яна Твардовського.

Об'єкт дослідження – вірші про тварин Яна Твардовського.

Предмет дослідження – мотив фауни у поетичному доробку Яна Твардовського.

Методологічною основою роботи є використання компаративного аналізу, історико-типологічного та літературно-критичного підходів.

Практичне значення роботи полягає у розширенні знань про поетичну спадщину Яна Твардовського та можливості використання матеріалів дослідження під час викладання літератури, культурології та міждисциплінарних курсів.

Апробація дослідження. Основні положення і результати роботи було викладено в доповіді на Фестивалі науки ВНУ імені Лесі Українки (травень 2025 року), Міжнародному науково-методичному семінарі «Стан і перспективи методики вивчення польської мови у закладах середньої та вищої освіти» (жовтень 2025 р.).

Окремі положення магістерської роботи були висвітлені у публікації: Контрастність образів птахів у поезії Яна Твардовського «О kazaniach». *Стан і перспективи методики вивчення польської мови у закладах середньої та вищої освіти*: зб. тез доповідей. Луцьк : Вежа-Друк, 2025. С. 267 – 270.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, який нараховує 61 позицій. Загальний обсяг роботи – 57 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ВПЛИВ БІОГРАФІЇ НА ФОРМУВАННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО БАЧЕННЯ ПОЕТА

1.1. Молоді роки і початок літературного шляху

Майбутній поет народився 1 червня 1915 року в інтелігентній родині, де панувала глибока релігійність. Це родинне середовище стало фундаментом для формування його світогляду та системи образів, яка пізніше проявилася у творчості.

У 1927 році Ян Твардовський вступив до гімназії імені Тадеуша Чацького, обравши клас із математичним і природничим профілем. Це рішення виявилось вирішальним, оскільки поглиблене вивчення точних та природничих наук надало йому ґрунтовні знання про флору та фауну і, що найважливіше, виховало в ньому тривалу та глибоку любов до природи.

Перший період його творчості припадає на шкільні юнацькі роки. З 1932 по 1937 роки, якраз на історичному етапі міжвоєнного десятиліття, він дебютував у міжшкільному журналі «*Kuźnia Młodych*». У його перших віршах відчувається неспокій, туга і буремні юнацькі думки, які були викликані віком й подіями в країні. На приклад у поезії можна прослідкувати жаль і розгубленість ліричного героя «*Skarga*»:

*Niech rozpacz się obudzi
na ściętych bólem wargach,
niech idzie między ludzi
żebracza, licha skarga.*

[32]

Перша поетична збірка Яна Твардовського, яка була опублікована у Варшаві в 1937 році під назвою «*Powrót Andersena*». У цьому томі поет використовує мотиви повсякденного життя та природних образів, представляючи їх у манері «зачарованої повсякденності», що є характерною

ознакою для лідера люблінського авангарду. Критики зазначають, що цій ранній творчості бракує простоти – якості, яка згодом принесе автору визнання. Її замінюють символізм, ускладнена метафорика та візіонарно-снігова тональність, що призводить до повного стирання грані між об'єктивною реальністю та сном. Особливо репрезентативним прикладом, що ілюструє цю особливість, є вірш «O braciach, którzy pytali się samych siebie»:

*wyszli bracia - wiatr we włosach - co za czas w oczach
gwiazdy i drzewa na spodzie - pochyleni zanurzeni po pas
brodzą w nocy czerwcowej jak w wodzie
zatrzaśnięte na krzyż okiennice nieskoszony jeszcze
zapach łąk i już płoną pozrywane księżycy
w białych lampach zamkniętych rąk...*

[32]

У цьому вірші, присвяченому братам, які здивовані власним існуванням, відбувається органічне змішування дійсності зі сновидінням, реальності з ірреальністю. Внутрішній діалог, що послідовно розгортається в наступних строфах, відверто свідчить про духовне роздвоєння ліричного героя. Виникає мотив здивування самим собою, непевної тотожності, збільшення ролей та роздумів над фундаментальними екзистенційними проблемами:

*czy to życie jest czy tylko sen pomyśl pierwszy potem
ja pomyślę (...)
mamy umrzeć czy żyć dalej może wiesz rozważ
pierwszy potem ja rozważę (...)
a z miłością czy nie jest czy jest powiedz pierwszy ty z
kochania słyniesz (...)
wędrowali tak pewnego dnia wędrowali tak w
głębokie sny pierwszym bratem chyba byłem ja drugim
bratem pewnie byłeś ty*

[32]

На основі цих творів можна обґрунтовано стверджувати, що у зазначений період простір між авангардною та францисканською чи стаффівською

поетиками був вельми значним. Зрушення в напрямку простоти, яка не послуговується глибокою метафорикою та не залучає складних поетичних засобів, розпочнеться лише протягом наступних десятиліть.

У цьому початковому періоді творчості мотиви тварин з'являються досить рідко. Тварини не виступають як головні герої у віршах, на відміну від того, як це часто відбуватиметься у пізніших творчих доробках поета. Вони, як правило, знаходять своє вираження переважно у формі метафор, як, наприклад, у поетичному творі «Powrót Andersena» можна зустріти: „*nocy czarnej szeleszczący bąk*” [32], а у вірші «Wiersz do małej dziewczynki» з'являються: „*konie w obręczach snów*” [32].

Літературні критики, які проводили аналіз віршів, опублікованих у молодіжний період, дійшли висновку, що, незважаючи на юний вік, Ян Твардовський володів великою силою уяви і як поет мав значний творчий потенціал [34].

Встановлено, що Образ Бога у цьому періоді ще займає нечітко окреслене місце в екзистенції молодого поета. У його ранній творчості Всевишній з'являється лише епізодично, сприймаючись як прихований об'єкт, якого ліричний суб'єкт активно шукає. У ліричному творі «Człowiek» це знаходить наступне відображення:

*Nocą klękaśz i znaleźć chcesz Boga potem w oczach
strach nosisz i lży -*

*na dalekich, rozstajnych gdzieś drogach ktoś się
zbląkał i płacze jak ty...*

*Nikt nie szuka cię dłońmi dobrymi, nikt nie mówi,
czy dobrze, czy źle, tylko ziemia z grobami starymi
o twej ciszy słyszała i wie.*

[32]

Аналізуючи творчий доробок молодих років Яна Твардовського, доходимо висновку, що релігійні елементи, які згодом стануть визначально характерними для його зрілої поезії, у цей час лише поступово зростають та зміцнюються паралельно з розвитком священницького покликання автора.

1.2. Навчання в семінарії й вплив на формування стилю письма

Наступний етап у поетичній творчості – це семінарський період, який охоплює часовий проміжок з 1943 по 1947 роки. Ян Твардовський розпочинає його після доволі тривалої творчої паузи. Варто зазначити, що у воєнний період Твардовський брав активну участь у подіях, будучи вояком Армії Крайової та учасником Варшавського повстання (1944). У 1947 році він успішно завершив полоністичні студії, перервані бойовими діями. Значна частина віршів, створених у цей період, присвячена темі Варшавського повстання (зокрема, «Piosenka o Powstaniu», «O spacerze po Cmentarzu Wojskowym»). Ці твори є вираженням глибокого жалю та смутку, в яких поет духовно єднається із жертвним життям повстанців та мучеників:

*Że też wtedy beze mnie przewracali się w helmie
lecąc twarzą bledziutką na bruk (...)
Świecę lampkę rękoma obiema
Gdzie pod hełmem dawnych oczu już nie ma*

[32]

Протягом років навчання у Варшавській семінарії, навіть при обтяжливих екзистенційних рефлексіях, Ян Твардовський не припинив писати вірші. Його опорою стала віра, яка допомогла зберегти цілісність як особистості, так і поета. Упродовж цих років відбулася кардинальна трансформація у світогляді Твардовського, що неминуче відобразилося на його поетичному баченні. Повсякденність, яка зображується, більше не має ознак «зачарованості», набуваючи натомість більш реалістичного та конкретно-деталізованого характеру. Набутий духовний досвід дозволив молодому поетові усвідомити себе і навколишню ситуацію як щось необхідне і доцільне. Поет стає провідником ідеї примирення з об'єктивною дійсністю та минулим, а також необхідності віднайти у них своє унікальне місце та кінцеву мету. У вірші з ініціальним рядком «Wszystko potrzebne było» поет, використовуючи паралелізми, часті у його творчості, стверджує:

*Wszystko potrzebne było – i rozstanie, młodość
wesola, zwątpienia i trud,*

*i nawrócenie nagle i powstanie i okupacja i
dziurawy but*

[32]

У подальших рядках ми спостерігаємо вияв покори та підкорення волі «Twej świętej»:

*Wszystko potrzebne było
– nim zaśniemy woli Twej świętej ucałuję ślad
a jeśli umrzeć karzesz – to umrzemy – kwiatu
zapragniesz – przyniesiemy kwiat. (...)*

[32]

Молодий семінарист починає розглядати весь свій попередній досвід – дитинство, шкільні роки, нездійснене кохання до дівчат, війну, повстання та окупацію – як підготовчий шлях до Бога через прийняття Священства. Саме в цей період зароджується його особлива любов та глибоке шанування Матері Божої та її духовної «зброї» – Вервиці. Висловлюючи побоювання щодо власної духовної слабкості, він пише у вірші «Różaniec»:

*A jeśli wojna nowa, a jeśli się zasmucę
jak dziecko zapłakane w różaniec swój powrócę...
A jeśli wojna nowa, a jeśli niepokoję...
O rzewne, o tajemne paciorki czarne moje, to na nich
troski moje, radości ukochania,*

[32]

У поетичних творах цього часу можна вже чітко помітити перші відгомони гумору Твардовського, який у подальшій творчості знайде свій розвиток, стане популярним і прихильно сприйматиметься поціновувачами його поезії. Розмовність і простота мови Яна Твардовського поступово витісняють настроєвість, а з нею і сміливу метафорику та анімацію. Також у цей час, у «Modlitwie do świętego Jana», священник-поет висловлює прохання, щоб його називали «Janem od Biedronki»:

*Święty Janie od Krzyża, kiedy pełnia lata i derkacz się
odezwał, głuchy odgłos łąki,*

*owieczka z dzwonkiem beczy, przepiórka szeleści,
rzuć mi malwę i nazwij Janem od Biedronki...*

[32]

Слід зазначити, що у семінарському періоді, так само, як і у попередньому молодому, поезія Твардовського містить дуже невелику кількість тваринних мотивів. Ці досить нечисленні образи використовуються здебільшого для вираження спогадів й для опису літньої атмосфери в селі.

1.3. Період духовного служіння як найбільш плідний етап поетичної діяльності

Третій період у творчості Яна Твардовського – це творчість, початок якої можна умовно віднести до 4 липня 1948 року, коли він прийняв священицькі обітниці. Цей, ймовірно, найважливіший день у його житті, що допоміг Твардовському принципово інакше поглянути на себе, у подальшому значною мірою визначив усю його поезію. Щойно висвячений тридцятирічний священик у своєму художньому доробку почав ділитися власною ієрархією цінностей, що базувалася, безперечно, на засадах Святого Письма та цілковитому довірі Божій волі. У цей час буде створено цикл віршів «*Nad starą Biblią*». Поетичним матеріалом Яна Твардовського у період священства стануть роздуми на тему Бога, сенсу життя та найважливіших людських справ. Священик-поет щиро ділиться своїми особистими прагненнями та слабкостями, а також розмірковує про духовну єдність із померлими товаришами. Характерним прикладом поезії перших років священства є вірш «*Prymicia*», в якому провідним мотивом є ідея духовної спільноти з померлими колегами:

*Jurkowi na Powązkach wojskowa dźwięczy sława, a mnie
tasiemka alby zakwitła u rękawa*

*O Jezu potłuczony, z tą szramą i tą różą,
na chłopców spójrz z Powiśla,
co do mszy przy mnie służą*

[32]

У цьому вірші, розмірковуючи над таємницями життя і смерті, Твардовський проводить паралельне порівняння біографій своїх ровесників. Його друзі, які загинули, пожертвували своїм життям заради Батьківщини, тоді як він присвячує його Богові. Варто зазначити, що віддання власного життя в Божі руки давалося йому нелегко, оскільки новий етап вимагав подолання особистісних викликів. Самітник, сором'язливий за своєю природою, Ян змушений був раптово «вийти до людей». Саме священство вимагало цієї зміни і формувало його. Сам Ян Твардовський згадує про значні труднощі перших років священства: «... *na początku mego kapłaństwa przeżywałem naprawdę ciężkie chwile, to było moje główne cierpienie. Bałem się nawet, że mnie wyrzucą, bo słabłem przy ołtarzu, uginały się pode mną nogi, drżały ręce*» [60, с. 71].

Ці страхи, а також неможливість повною мірою впоратися з величністю таїнства, знаходять своє відображення у віршах. В одному з найвідоміших творів Твардовського, вірші з ініціальним рядком «*Własnego kapłaństwa się boję*», він пише:

*Własnego kapłaństwa się boję, własnego
kapłaństwa się lękam*

*i przed kapłaństwem w proch padam, i przed
kapłaństwem klękam*

[32]

Будучи молодим священником, Ян Твардовський набував безцінного досвіду в невеликій парафії у Жбікові поблизу Варшави, де він як вікарій також займався навчанням дітей з інвалідністю у Державній спеціальній школі. Цей період пасторальної практики мав величезний вплив не лише на його формування як священника, але й на його поетичну творчість. Робота з дітьми з особливими потребами призвела до появи простоти формулювань, розмовності та несподіваних асоціацій. Спілкуючись зі своїми вихованцями, серед яких були діти незрячі, глухі та з затримкою розвитку, він почав звертатися до найпростіших почуттів, розкриваючи багатство, що приховане у деталях щоденного життя, та радість існування навіть у такій формі, яка спіткала

хворих дітей. Звідси виникає його дидактична здатність як вчителя-поета: перекладати абстрактні проблеми на мову, зрозумілу дитині. Навіть смерть у його творах втратила свою колишню силу. Молодий священник пише про минущість і смерть вже інакше, ніж у молодіжному періоді: якщо тоді роздуми супроводжувалися неспокоєм і страхом за майбутнє, то тепер Твардовський говорить про смерть зі спокоєм, рівновагою, а іноді навіть з гумором:

*Pisząc swe wielkie dzieło, pomyśl na początku, Jak zęby
wyrastają ryczącemu lwiatku.*

*Lecz po tym chwila długa lub krótka jak tchnienie – Ciebie,
lwiatka i dzieła przytłumi milczenie.*

[32]

Жбіков, периферійна ділянка Прушкова, де Ян Твардовський у цей період проводив більшість свого часу, а також спогади про дитячі дні, проведені на вакаціях у сільському маєтку в Другові у своїх дядьків, привнесли у поезію Твардовського яскраве відображення його глибокої fascinaції природою, яка, подібно до Чеслава Мілоша, супроводжувала його з самого дитинства. Сам Ян Твардовський у вступі до збірки «Poezje wybrane» 1979 року відверто зізнається у своїй любові до природи та навколишнього світу: «Świat dany nam jest w sposób rzeczywisty, a nie tylko wyobraźniowy. Nie istnieje jako pomyślenie, czy poetycka rzecz. Jest zbiorem rzeczy egzystujących. I dlatego lubię nazywać po imieniu drzewa, kwiaty, kamienie. Daleki jestem od operowania, tak powszechnego dziś, znakami: ptak, zwierzę, ryba, liść, kwiat. Widzę bowiem dzięcioła, kosa, bociana, słońca, pstrąg, ślaza, borsuka, wrotycz, makolągwę. (...) Zachwyca mnie otaczający nas świat, jego kolor, dźwięk, zapach, różnorodność. Wracam do starego Linneusza, który nazywał po imieniu zwierzęta, ptaki, rośliny. (...) Kiedy się mówi tyle o człowieku, o różnie pojmowanym humanizmie - widzę urok szpaka, wilgi, dzikiego królika, szorstkowłosego wyżła...» [50, с. 6 – 7.].

Людина і природа у віршах поета завжди знаходяться у безпосередній близькості та взаємодії. Напрямок францисканізму, який сьогодні особливо шанується критиками, незмінно супроводжує творчість Яна Твардовського.

Проста поетична форма, техніка переліку, використання протиставлень, несподівані пуанти та значне почуття гумору з часом лише зазнаватимуть подальшого вдосконалення. Однак період 1967–1973 років став новим випробуванням для священика-поета. Вірші, написані в цей час, відображають творчість особи, яка ставить під сумнів віру, активно шукає її, а іноді навіть сумнівається. Наприклад, вірш під назвою «*Jak długo*» інформує про труднощі, пов'язані з вірою, яка є невидимою і яку неможливо об'єктивно довести:

*Jak długo wierzyć nie rozumieć jak długo jeszcze
wierzyć nie wiedzieć
ciemno jak pod bukiem o gładkiej korze
pokaż się choć na chwilę w kościele - rozebrany do naga ze
świecidełek jak święci co nie mają niczego do ukrywania
jak w promieniu miłości promień przyjaźni podaj rękę
którymi odwiedzałeś
ani za późno ani za daleko nie daj nam tak długo
wierzyć*

[32]

На противагу цьому, вірші, створені наприкінці сімдесятих років і пізніше, знову прославляють віру, яка ґрунтується на особистому досвіді. Цей глибокий особистий досвід допоміг священикові сформулювати зовсім інше ставлення до людей, які висловлюють сумніви щодо існування Бога. Він завжди підходив до тих, хто декларував невіру, зі спокоєм та повагою. Священик-поет володіє винятковим даром передачі глибоких релігійних цінностей, не нав'язуючи їх у формі закликів, проповідей чи прохань; він просто ділиться своїми віршами-молитвами з читачем. Саме тому в цій поезії, пронизаній великою простотою і водночас мудрістю, ми не знайдемо моралізаторських проповідей. На підтвердження цього, поет-духовний звертається до свого невіруючого співрозмовника словами: «*nie przyszedłem pana nawracać*» у, мабуть, одному з найвідоміших своїх творів «*Wyjaśnienie*»:

Nie przyszedłem pana nawracać

*zresztą wyleciały mi z głowy wszystkie mądre kazania jestem
od dawna obdarty z błyszczenia
jak bohater w zwolnionym tempie nie będę panu
wiercić dziury w brzuchu
po prostu usiądę przy panu i zwierzę swój sekret
że ja, ksiądz
wierzę Panu Bogu jak dziecko*

[32]

Цей вірш яскраво демонструє смиренну, покірну позицію священика-поета у спілкуванні з іншою людиною. Саме ця покора забезпечує незвичайну силу виразності твору і знаходить найпростіший шлях до серця реципієнта. Особисті переживання віри дають Яну Твардовському змогу спрямовувати сильні та надзвичайно оптимістичні вірші навіть до тих людей, яких інші могли б відштовхнути за межі Церкви як безнадійних невіруючих. У вірші «O wierze» поет пише, що *«trzeba tracić wiarę (...) żeby odnaleźć tę jedyną (...) tę która jest po prostu spotkaniem po ciemku (...) prawdziwą wiary bo całkiem nie do wiary»*. [32]

Поетичні рефлексії над стосунками між людьми та глибокі роздуми про таємницю Божої трансценденції, що наближається до людини, пронизують творчість усього священницького періоду. У подальшому творчому шляху найбільш виразно виокремлюється період останнього двадцятиліття життя священика-поета, коли переважають короткі, сентенційні вірші, насичені гумором. Прикладом цих коротких віршів може слугувати двовірш «Żale syna marnotrawnego», який повертається до відомої біблійної притчі:

*Moja wina, moje winy,
obskubały mnie dziewczyny.*

Або також двовіршевий сентенційний вірш «Dziś» :

*Mówi się do jutra,
a umiera dziś.*

[32]

У подібному тоні написані вірші, що виявляють слабкості, навіть гріхи священика:

*Niestaly niezgrabny
jak mamut na balu
staromodny
grzeszny
tylko śmiech uratuje
żebym nie był śmieszny*

[32]

Творчість у цей період також освячує те, що є світським та звичайним, тому знайдемо багато дрібних віршиків на світську тематику, наприклад:

*A a a serca dwa jęczą
piszczą obydwu.*

Або:

*Uspokój serce idiotę
Co chce wciąż tam i z powrotem.*

[32]

Ця унікальність творчості – парадоксально – народжується з простоти. В останні роки, вже як зрілий священик та поет, отець Ян у віршах не оперує глибокою метафориною, не використовує складних поетичних засобів. Простота тут є способом опису світу та тем, пов'язаних з любов'ю, дружбою, близькістю, радістю життя, погодою духа, необхідністю примирення з неминучістю смерті. Сам автор з гумором констатує: «*Zdarzało się, że omawiając moje wiersze pisano o dialektyce, antynomiach, Pascalu, Heraklicie, Heglu, koegzystujących realiach. Przeraziłem się. Otworzyłem tom moich wierszy i natrafiłem na takie teksty: „polna myszka siedzi sobie, konfesjonał ząbkiem skrobie”, „kto bibułę buchnie, temu łapa spuchnie”, „siostra Konsolata, bo kasa i lata”(...) - i uspokoilem się*» [21, с. 220].

Ці прості за формою вірші змогли знайти шлях до сердець та розумів багатьох читачів. Така переконливість поетичних творів ґрунтується, по-перше, на аутентичних переживаннях самого поета, а по-друге, на його вмінні використовувати найзвичайніші, часто розмовні слова, відкриваючи завісу

таємниці над світом невидимого. Як вже зазначалось, він не займається моралізаторством; він просто ділиться своїми віршами-молитвами з читачем.

Підсумовуючи даний розділ, доцільно акцентувати увагу на найчастіше вживаних мотивах у поезії священика-поета.

Достатньо прочитати лише кілька творів Твардовського, щоб помітити, як на перший план послідовно висувається афірмація світу, створеного Богом, та акцептуюче ставлення до всієї екзистенції. Ідея радісної францисканської віри, прихильником якої є поет, надзвичайно зближує його з читачами.

Його вірші дуже часто набувають форми молитви. Священик-поет йде ще далі – він створює таке відчуття, що в його ліриці – ліриці священницькій – сам Бог сходить до цих щоденних дрібниць, наділяючи їх особливим значенням.

У вірші «Wyjaśnienie» священик-поет відверто зізнається: „*Ja, ksiądz wierzę Panu Bogu jak Dziecko*”. Саме ця позиція щодо Бога, пронизана духом дитячості, яка є досить рідкісною серед дорослих людей, надає особливого характеру творчості Твардовського. Слід зазначити, що дуже часто реципієнтами творчості автора збірок «*Zeszyt w kratkę*», «*Patyki i patyczki*», «*Na osiołku*» є саме діти. Він сам визнає: «*Fascynuje mnie dziecięcy sposób patrzenia. Dziecko jest pełne ufności do świata. Ma bowiem jasną świadomość, że istnieje ktoś większy i mocniejszy od niego. To bardzo piękne zachować dziecięcą ufność przez całe życie. (...) dzieci zwracają uwagę na szczegóły, uczą logicznie myśleć, zadają ciekawe pytania. (...) dziecko zdolne jest do zauważania tego co najprostsze. Uczy jak dostrzegać dobro na świecie*» [25, с.17].

Те, що найбільш виразно характеризує світ дитини, – це надія та довіра. Ян Твардовський усвідомив цю важливу істину і тому наслідував дітей, саме від них навчаючись цієї глибокої довіри до світу. Подібно до того, як для дитини все є новим та цікавим, так і у творчості Твардовського чітко простежується зацікавленість та здивування навколишнім світом, створеним Богом. Ліричний суб'єкт у віршах Яна Твардовського – це людина, чиї здивовані очі споглядають навколишній світ: сніг чи дощ, екскурсію до лісу, першу зустріч з мурашкою чи сонечком, а також зустріч людини з людиною чи людини з Богом.

Твардовський, послідовно підкреслюючи у своїх віршах цінність простоти слів, робить так, що те, що ми переживаємо як малозначуще, банальне чи випадкове, у його творчості набуває нового, глибокого значення, виявляючи при цьому надприродний сенс. Необхідно підкреслити, що Твардовський афірмував не утопічний, а реальний світ з усіма його повсякденними викликами. Як священник, слухаючи сповіді, він був свідомий людської гріховності, слабкості, нетривкості, а також людського болю, як фізичного, так і духовного. Проте не безпідставно його називали «поетом надії» – він намагався в усьому розгледіти Божий план.

У своїх віршах він не проголошує канонічних проповідей, не займається моралізаторством. Дидактична нотка, що з'являється у віршах-посланнях, не викликає неприйняття, оскільки повчання, часто у формі жартівливих теологічних роздумів, спрямовані передусім до нього самого, і в них простежується тепла автоіронія.

Без сумніву, одним із фундаментальних мотивів у поезії автора збірки «Który stwarzasz jagody» є образ природи, яка в його віршах піддається антропоморфізації, прославляється та шанується. Поет свідомо відмовляється від великоміської аури, віддаючи перевагу сільському пейзажу. Улюблена з дитинства, ґрунтовно пізнавана, спостережувана природа у віршах Яна Твардовського постає на рівні з людиною, а іноді навіть перевершує її своєю мудрістю, статечністю, і для проникливого спостерігача є доброю наставницею. Твардовський присвячує тваринам, як невід'ємній частині природи, важливе місце у своєму доробку, роблячи їх, подібно до байок Езопа, уособленням чеснот та цінностей. Про це може свідчити навіть той факт, що у своїй поезії він використав понад сімдесят назв різних птахів (найчастіше повторювалися шпак, горобець, лелека, тобто популярні польські птахи). Значно більше є назв таких тварин, як ссавці чи комахи (недарма ж він просив називати себе «Яном від Сонечка».

Життєві переживання, радощі та смуток, непроста політична ситуація і, звичайно ж, таїнство священства – усе це назавжди залишилося закарбованим у віршах Яна Твардовського. Він постає перед нами як скромний і простий, а

водночас мудрець, який шукає відповіді на найважливіші питання, пишучи не лише на папері, але й на людських серцях.

РОЗДІЛ 2

МОТИВ ФАУНИ В ПОЕЗІЇ ЯНА ТВАРДОВСЬКОГО

2.1. Релігійні витoki мотиву фауни

Ян Твардовський отримав священний сан і був священиком впродовж всього свого життя. Його освіта і діяльність знайшла відгук в творах поета.

Твардовський створив так звану «нову мову віри» в польській поезії. Замість раціонального, богословського пізнання він запропонував концепт францисканської «радісної віри» і абсолютної, дитячої віри у Творця. У поезії Твардовського знаком Бога є його творіння: природа та інша людина. Ключовою цінністю є любов - Бога до людини, людини до Бога і ближніх. Парадоксально, але не менш важливим є радісне прийняття самотності і

страждання, які вписані в порядок світу і дозволяють людині стати «чистою», відкритою по відношенню Бога. Провідником у вірі є Божа Матір – у поезії Твардовського відчутний сильний вплив образу Божої Матері [33].

Характерною рисою для творчості Яна Твардовського є також виклад складних теологічних та філософських проблем у простій, доступній формі, що орієнтована на недосвідчену читацьку аудиторію, зокрема з огляду на те, що автор часто створював твори для дітей. Лексичний рівень Твардовського близький до повсякденної, буденної мови, що забезпечує його універсальне розуміння. Зазначена поезія користується високим читацьким попитом, оскільки фокусується на фундаментальних і універсальних категоріях: любові, тузі, вірі, страднанні, а також досконалості світобудови. З іншого боку, в літературознавстві Твардовського іноді характеризують як «усміхненого священника». Хоча елемент болю, усвідомлення особистих гріхів та нестабільності віри, присутній у його поетичному доробку, значна частина реципієнтів інтерпретує його як побічний або периферійний аспект.

У віршах ми можемо простежити чисельні згадки святих мучеників, Діви Марії, Ісуса Христа.

Подекуди ці образи є поодинокими або введені у твір для підсилення і висвітлення основної теми.

До прикладу у поезії «Bóg czyta» основним діячем є сам Бог, який згадується у назві, та початку твору:

*Bóg czyta wiersze na śmierć zapomniane
od razu ważne nie prosząc nikogo*

[32]

А у вірші «Boże» навпаки не вказано його ім'я, але з назви і контексту можна зрозуміти, що мова іде саме про нього:

*Darwin znikł z długą brodą posiwiaty małpy
Wolter już jak nekrolog w kąciku humoru
nawet Kopernik zmalował choć obracał ziemię*

*spaniel życzy przed sklepem krótkiego ogonka
wszystko na pysk zbity wali się bez Ciebie*

[32]

Ліричний герой звертається саме до Господа, хоча в творі це не вказане прямо, а його ім'я замінене особовим займенником «*Ciebie*». Також характерним є написання цього слова з великої букви, хоча воно не є власною назвою. З цього ми можемо дійти висновку, що мова іде саме про Бога. Адже в канонічних релігійних писаннях це слово завжди починається з великої літери.

Для паралелі між наукою і християнським вченням використовуються образи тварин, а саме дарвінівських мавп. З метою підсилення відмінності між духовним світом і фізичним поет використовує прикметник, який характеризує плин часу і минуцість всього живого: «*posiwiału małpę*». Посивілий – це слово, яке описує старість і є ключовою її ознакою, за якою йде смерть. За допомогою метафор, які підкреслюють кінець всіх ідей й всього земного: «*Darwin znikł*», «*Wolter już jak nekrolog*», «*nawet Kopernik zmalął*», автор демонструє, що все фізичне не є вічним на відміну від Бога. Ліричний герой утверджує думку, що біблійні вчення є найбільш стійкими, які ніколи не вийдуть з моди, не застаріють. І саме в них ліричний герой шукає істину.

Таким у цій поезії на прикладі тварин Ян Твардовський окреслює одну з основних істин, яку проповідував Ісус Христос – Про життя вічне. Ось як про це зазначено в Євангелії від Івана 17:3: «Вічне життя є те, щоби знали Тебе, єдиного істинного Бога, і Того, Кого Ти послав, – Ісуса Христа» [61]. А також сказано про послідовників християнської віри в Євангелії від Івана 10:28: «І Я життя вічне даю їм, і вони не загинуть повік, і ніхто їх не вихопить із Моєї руки» [61]. А у релігійній книзі Відкриття 22:13 сказано: Бог – «Альфа і Омега, перший і останній, початок і кінець» [61] (хоча прямої цитати немає, це відомий вислів, що вказує на Його вічність)

Також згадуються не лише Бог, Божа Матір та Ісус Христос, а інші святі менш відомі широкому загалу. Ось на приклад у творі «Chroń» туга осла порівнюється з сумом ангелів:

*ośle z aniołami
tęskniący Zecheuszu na zielonym drzewie
czwarty mędrca coś poszedł na skróty i za późno stanął
w Betlejem*

[32]

Також у поезії зазначені міста і локації з Біблійних легенд, що також є характерним для робіт Твардовського.

В творі «Dyskusja» перелісень святих, котрі порівнюються з ведмедями:

*Święty Tomasz orzekł - caritas
święty Cyryl - amor
święty Alojzy - dilectio
wszyscy wiedli dyskusje jak niedźwiedzia
przyszwał święty pastuszek
i najmocniej przeproszał
bo powiedział im -
guzik z tego*

[32]

Таке порівняння характеризує впертість і непохитність думки. Кожен міцно стоїть на своєму і не поступається. Подібно до ведмедів, які символізують силу, мужність, владу та захист, але також мудрість. Загалом цих тварин в народі прийнято вважати непохитними і доволі багато знатних родин зображували їх на гербах для демонстрації сили. Проте в природі ведмеді грізні й ідуть на пролом, тому доволі часто не зважаючи на інші перешкоди. Подібно до учасників дискусії у творі, котрі провадили свою думку наперекір іншим.

В інших випадках ці Біблійні постаті стають основою вірша або ключовими персонажами твору. Також деякі поезії присвячені цим

християнським канонічним фігурам або створені у формі звернення до них. Ось до прикладу твір «До Божої матері» у якому не згадується безпосередньо ім'я Діви Марії або інших святих, окрім назви. Увесь твір пройнятий роздумами над духовними питаннями. Цей вірш несе в собі молитовний або благальний характер. Автор звертається до Богоматері з риторичними запитаннями на які має відповісти саме реципієнт. Таким чином Ян Твардовський акцентує увагу читача на певних морально – етичних проблемах.

У поезіях поруч з релігійними мотивами фігурують також тваринні образи. З допомогою звірів автор водить певні порівняльні звороти, які характеризують образи християнських діячів або їхні вчинки. До прикладу у вірші «Aniele Boży», використовуючи образ зайця - ангела характеризують, як вправного і швидкого помічника:

*Aniele Boży Stróžu mój
Ty właśnie nie stój przy mnie
jak malowana lala
ale ruszaj w te pędy
niczym zając po zachodzie słońca*

[32]

Таким чином риси тварин переносяться і уособлюються з біблійними персонажами.

В інших випадках навпаки ,ангел виступає основою порівняльного, звороту – «*jak bezdzietny anioł*» у поезії «*Bezdzietny anioł*».

Через образи тваринного світу автор розкриває певні християнські чесноти, вчить основних божих заповідей та демонструє пошуки істини й Бога з їхньою допомогою.

Для прикладу може послугувати поезія «*Drzewa niewierzące*». Там автор демонструє, що тварини керуються внутрішніми відчуттями, а не повчаннями :

*Drzewa po kolei wszystkie niewierzące
ptaki się zupełnie nie uczą religii*

*pies bardzo rzadko chodzi do kościoła
naprawdę nic nie wiedzą
a takie posłuszne*

[32]

Таким чином автор демонструє основу християнського вчення – послух до заповідей Божих. Ось як про це говориться в Євангелії від Івана: «Хто має Мої заповіді і їх додержується, той любить Мене; а хто любить Мене, того полюбить Отець Мій, і Я полюблю його, і обявлю йому Себе самого» (Івана 14:21) [61], Євангелії від Ісаї 41:10: «Не бійся, бо Я з тобою; не лякайся, бо Я твій Бог; зміцню тебе, і допоможу тобі, і підтримаю тебе правою рукою Моєї праведності» [61]. А також і в інших християнських трактатах: Приповісті 3:5-6: «Надійся на Господа всім своїм серцем, і не покладайся на власний розум. Пізнавай Його на всіх твоїх дорогах, і Він вирівняє твої стежки»[61]. Для того щоб пізнати щось нове треба вчитися і кожен прихожанин церкви відповідно має виконувати заповіді божі, як слухняний учень домашнє завдання у школі. У поезії Ян Твардовський на основі метафори і алегоричних образів робить висновок про природу і таким чином демонструє, що подібно до них люди теж мають стати слухняними і покірними послідовниками основних заповідей. В переносному значені, як собака слідує за господарем, не знаючи дороги, так і людина за Богом.

Ян Твардовський у своїх творах використовував сталі вислови, де зазначені певні тварини. Для вираження основної думки поезії «Jak zawsze» він водить фразеологізм «złote cielątko» [3]. В язичницькій культурі, яка передувала християнству люди поклонялися ідолам, які уособлювали й оберігали конкретні аспекти діяльності. Золоте телятко символізувало поклоніння матеріальним багатствам. У теперішній час ця традиція відсутня, але в мові усталився фразеологізм, який означає багатство, гроші, накопичення матеріальних цінностей як головну мету життя, поклоніння матеріальному над духовним. Він походить з Біблії, де описується створення ідола – золотого тельця – якому поклонялися ізраїльтяни, відвернувшись від Бога.

Головними персонажами твору є Йосип і Матір Божа і саме через їхній діалог продемонстровано і висвітлену проблему фінансового характеру:

*Rozpłakała się Matka Boska
Józefowi na ucho się zwierza
zamiast - Domie złoty
mówią - do mnie złoty
zamiast Arko -
- miarko przymierza*

[32]

В кінці автор підсумовує :
*Znowu teraz jak na początku
liże łapę złote cielętko*

[32]

Таким чином автор піднімає проблему про те, що в наш час, незважаючи на прихід нової віри люди, продовжують «*jak na początku*» поклонятися золотому телятку. За допомогою алюзії він демонструє, що люди ставлять бажання збагатитися фінансово вище над духовним зростанням.

Через цю поезію Ян Твардовський порушує одне з основних релігійних питань духовне збагачення, яке має передувати матеріальному. Жадібність і скупість відноситься до Семи смертних гріхів, які є коренем інших гріхів. Їх уособленням є демон Мамон.

Отже, у цій поезії автор на основі фразеологізмів й алюзій розкриває суть проблеми надмірного збагачення, яке протирічить моральним цінностям.

Подібно, як Ісус Христос у своїх притчах на прикладі тварин і людей доносив людям певні моральні засади Ян Твардовський, переосмисливши біблійні вчення, й інтерпретує їх у творах.

Поет не просто переказує сюжети Біблії, він надає їм нових глибших сенсів. Письменник не обмежується основними Заповідями. На основі свого життєвого досвіду і спостережень він переосмислює людську діяльність й на

прикладі природи наголошує на вадах суспільства й як хороший пастир вказує шлях до вдосконалення.

Поетичні твори Твардовського перекладені численними мовами (німецькою, англійською, словацькою, голландською, угорською, українською та італійською), що є свідченням його майстерності у володінні словом. Теми які він порушує актуальні дотепер.

Ян Твардовський у своїй поезії не вчить церковних обрядів і канонів він намагається донести до людей не просто заповіді Божі, а мораль і сенс людського життя.

Поет не закликає поклонятися Божому образу, а на власному прикладі любові до Всевишнього вчить людей шукати істину й покаяння.

2.2. Відображення францисканського бачення поета у віршах про тварин

Францисканізм був реакцією на символізм, пропонуючи замість складних і витончених форм зразкову простоту, а також на ніщєанство, передусім, на концепцію надлюдини. Моральним та естетичним ідеалом францисканізму була людина проста, близька до природи, яка приймає світ і радіє ним, релігійна, але чужа ортодоксійній вірі.

Францисканізм – термін, який вживали історики францисканського руху на визначення поглядів і постав, акцентованих Франциском з Ассізі та францисканців; в особливий спосіб проявлялися вони у францисканській духовності, а також в літературі та мистецтві; у широкому значенні – в працях орденів та спільнот релігійних. [21, с. 533.]

Францисканізм може також функціонувати в сюжетному шарі твору – охоплювати світ подій та літературних персонажів. Виділяють чотири способи присутності францисканського елемента в структурі сюжету [29, с. 51]:

- а) зосередженість сюжету переважно на постаті св. Франциска;
- б) сюжет, що розвивається навколо інших францисканських постатей – історичних (брат Яловець, брат Леон), а також вигаданих, створених за прикладом братів св. Франциска;

в) сюжет, що нагадує францисканські місця культу (наприклад, Ассізі, гора Аляверна);

г) сюжет, заснований на художній обробці легендарних тем та мотивів, узятих із «Квітів св. Франциска» та найдавніших францисканських літописів.

Елементи францисканської духовності інкорпоровалися у польську літературу та культуру починаючи з епохи Середньовіччя, що корелює з періодом заснування перших францисканських чернечих орденів. Попри це, значне зростання інтересу до постаті святого Франциска Ассізького було відзначено лише наприкінці XX століття.

У межах літературного дискурсу ця тенденція експліцитно апелює до постаті та життійної легенди св. Франциска Ассізького, а також до ідеалів бідності й смирення, котрі пропагувалися францисканським орденом.

Святий Франциск Ассізький, відомий як Бідак з Ассізі, є однією з найбільш виняткових історичних постатей Середньовіччя. Він народився близько 1181 року в Ассізі, отримавши ім'я Джованні Бернардоне, у родині заможного комерсанта. Початкові прагнення Франциска були спрямовані на військову кар'єру; він брав участь у конфлікті між Ассізі та Перуджею, де зазнав полону.

Однак, цей авантюрний етап був перерваний містичним видінням, яке мало місце у 1206 році та спричинило радикальну духовну трансформацію. Внаслідок цього Франциск здійснив акт зречення батьківського майна, частину якого він призначив на благодійність, після чого залишив родинну оселю. Він розпочав служіння як мандрівний проповідник, обстоюючи любов, радість буття та здійснюючи опіку над хворими й знедоленими. Бідак з Ассізі інтегрував ідеал аскетизму з любов'ю та співчуттям, продемонструвавши, що добровільна бідність не є невіддільно пов'язаною зі стражданням чи причиною соціального знецінення. Його канонізація відбулася через два роки після смерті, у 1228 році.

У період, що охоплює кінець XIII та середину XIV століття, у межах спільноти Францисканського ордену була сформована анонімна компіляція оповідей про його життєпис, відома під назвою «Квіти святого Франциска

Ассізького». Окрім того, самому Франциску Ассізькому традиційно приписується авторство «Гімн Сонцю» .

Найвидатніший польський релігійний поет, отець Ян Твардовський, вводить до своєї лірики францисканські мотиви: він пише про любов, покору, братерство та вбогість. Також він глибоко захоплений красою природи та намагається розкрити її таємниці.

У віршах він пригадував важливу для себе правду про те, що мале є важливе в очах Божих. У вірші «Święty Franciszku z Asyżu» ліричний герой звертається до св. Франциска, розповідаючи про те, як нелегко наслідувати його спосіб життя, повний покори, послуху та убогості:

*Święty Franciszku z Asyżu
nie umiem Cię naśladować -
nie mam za grosik świętości
nad Biblią boli mnie głowa
Ryby nie wyszły mnie słuchać -
nie umiem rozmawiać z ptakiem -
pokąsał mnie pies proboszcza
i serce byle jakie*

[32]

Оповідач говорить про те, що не вміє розмовляти з тваринами, тим самим показує відстань між св. Франциском, проповіді якого слухали навіть звірята, і самим собою, що не міг донести Слово Боже до людей.

Святий Франциск був особливим шанувальником природи і сотвореного світу. Він називав сонце, місяць, зірки, воду, землю, рослин і тварин своїми сестрами. Ідеалом францисканізму є людина проста, вбога, близька до природи, яка захоплюється світом.

Ян Твардовський, як і св. Франциск, надавав тваринам повноцінні права Божих творінь. Він пов'язував тварин з Божою добротою і Христовою лагідністю. Ян Твардовський – священик, поет і натураліст – усе це переплітається в його поезії: любов до Бога, любов до людини і любов до

природи. Така любов дає відчуття гармонії, розуміння ролі та місця людини в природі, невід'ємною частиною якої вона є. [21]

Ян Твардовський був послідовником Францисканства. Цю позицію він виражає не лише у своїй діяльності, а й у віршах. У його поезіях подекуди буквально згадується це вчення, ось як у творі «Do Świętego Franciszka»:

*Święty Franciszku patronie zoologów i ornitologów
dlaczego
żubr jęczy
jeleń beczy
lis skomli
wiewiórka pryska
kos gwizdże
orzeł szczeka
przepiórka pili
drozd wykrzykuje
słonka chrapi
sikorka dzwoni
gołąb bębni i grucha
kwiczoł piska
derkacz skrzypi
kawka plegoce
jaskółka piskocze
żuraw struka
drop ksyka
człowiek mówi śpiewa i wyje
tylko motyle mają wielkie oczy
i wciąż tyle przeraźliwego milczenia
które nie odpowiada na pytania*

[32]

Проте в більшості випадків його поезії пройняті основною думкою любові до ближнього і до природи, що є одним з основних принципів францисканства.

У літературі францисканські елементи включають любов до природи та тварин, співчуття до бідних, прагнення до простоти життя, мотиви покаяння та спокути, а також свідчення віри через служіння іншим. Ці теми, натхненні життям та вченням святого Франциска Ассізького, можуть бути присутні як безпосередньо у релігійних творах, так і опосередковано в світській літературі, надаючи їй духовного виміру.

Ключові францисканські елементи:

Природа та братерство з усім живим опис природи як божественного творіння, а тварин і рослин як «братів» і «сестер».

Використання образів природи для вираження духовних ідей.

Простота і бідність:

Відмова від матеріальних благ та зосередженість на духовному багатстві.

Співчуття до найбідніших верств населення та служіння їм.

Покаяння, смирення та спокута:

Мотиви покаяння, визнання гріхів та прагнення до спокути.

Прагнення до смирення та самопожертви.

Віра та служіння:

Віра, що проявляється через дії та служіння ближньому.

Образи, що відображають пошук Бога через любов до людей і світу.

У творах Яна Твардовського проявляються основні мотиви францисканського вчення. Це виражено в описах природи, у використанні тваринних образів, через які поет настановлює читача до пошуків моральних істини.

Декуди автор прямо згадує францисканське вчення. Ось до прикладу у поезії він зазначає, що незважаючи на необізнаність тварин у цьому вченні вони дотримуються одного з його аспектів – убогості:

*nie znają ewangelii owady pod korą
nawet biały kminek najcichszy przy miedzy
zwykle polne kamienie
krzywe łzy na twarzy*

*nie znają franciszkanów
a takie ubogie*

[32]

Таким чином виникає думка, що не нам потрібно вчити тварин, а навпаки вчитися у них. Можливо, Святий Франциск теж опирався на фауну у своїй концепції світобачення.

Загалом через використання образної системи, а саме певних тварин автор намагається донести духовні істини. Це система асоціативного бачення подекуди схожа на принцип байки, де світ фауни ототожнювався з людським й в кінці виголошувалася певна мораль. Проте в більшості випадків Ян Твардовський не просто ототожнює, а на прикладах певних тварин і на вираженні їхніх позитивних якостей вчить реципієнта моралі й закликає наслідувати характерні особливості тварин.

До прикладу у вірші «Drzewa niewierzące» поет розмірковує про природу доброти й аналізує поведінку собаки, яка не вчиться бути великодушною, не є високорозвиненою, проте проявляє позитивні якості по відношенню до ближніх:

*Drzewa po kolei wszystkie niewierzące
ptaki się zupełnie nie uczą religii
pies bardzo rzadko chodzi do kościoła
naprawdę nic nie wiedzą
a takie posłuszne*

[32]

Цей вірш настановлює на роздуми про те, що не наша вченість робить нас хорошими людьми, а наші вчинки. Мова, книги і проповіді є лише інструментом, щоб навчити нас робити добрі справи. Можна знати багато і вміти читати, але все одно залишатися байдужим до ближнього. На противагу є собака, що описана в поезії «Bałem się», яка прийде на поміч будь-коли:

*Bóg zapłać Panie Boże bo podał mi łapę
pies co książek nie czyta i wierszy nie pisze*

[32]

Ян Твардовський наголошує на нашому природному моральному орієнтирі, який є в кожного з нас від народження . Людина має шукати в своїй душі добро й розвивати його у вчинках, а не лише у книжках.

Ще одна ознака францисканського вчення, яка виявлена в творчості Яна Твардовського це використання образів, які відображають пошук Бога через любов до світу.

Перш за все такими є ліричні герої у його віршах. Адже через них автор вміщує у твір різні міркування про екзистенційні проблеми. З їх допомогою висвітлюється мораль вірша. Проте, образи тварин є осердям для втілення головної думки про духовне зростання. Через певні образи автор прямо або побіжно демонструє шлях до Бога. До прикладу у вірші «Czekanie» образ собаки є втіленням і прикладом покори й вічного пошуку Бога:

*kiedy na miłość niecierpliwie czekasz
pomiędzy dzwonkiem a otwarciem drzwi
czasem wepchnie się kurczak za chudy na rosół
opluje deszcz
nie kracz
jeszcze podziękujesz Bogu
gdy przyjdzie tylko pies*

[32]

У поезіях про тварин і в тих де є згадка про них, висвітлене любов автора до всього живого. Такі поезії пройняті замилюванням світом фауни, поза увагою автора не залишається жодна жива істота. Ян Твардовський з великим почуттям захоплення описує не лише тварин і птахів, а й комах, риб і навіть найменших гризунів.

До прикладу у вірші «Być nie zauważonym»:

*Być nie zauważonym by spotkać się z Tobą
nie czytany zbytecznym...
rakiem trzymanym w koszu z pokrzywami
włosami co odchodzą jak myszy po cichu
szczygłem co chciał przyfrunąć lecz umarł wysoko
z ogonem tak leciutkim że ponad rozpaczą
biedronką zapomnianą gdy przechodzą żuki
świętym któremu w czas remontu utracono głowę
niech będzie niewidzialnym skoro stał się dobrym*

[32]

Він спостерігає за природою і висвітлює її у віршах. Фауна стає не просто фоном для опису краєвиду і природи – з її допомогою автор розкриває певні екзистенційні проблеми:

В описах природи простежуються основні риси францисканського бачення Яна Твардовського – любов до всього живого і змалювання тварин, як рівних людині – «братів наших менших».

Тварини у творі виступають не просто таким собі доповненням людського світу – вони постають як повноправна частина світу. Через певну ретроспективу автор демонструє, що не тварини живуть у світі людей, а люди серед живої природи, яка їх оточує. У віршах ліричний герой іде на другий план, людина не є центром вірша. Персонаж стає очима і голосом, який відтворює навколишній світ.

Тварини зображені не як домашні улюбленці, а як друзі людей, помічники, провідники. Це зображено і в сюжетному плані, де в прямому сенсі тварини висвітлені, як брати наші менші. Так само і в переносному значенні, тварини стають для людей вчителями, адже на їхніх прикладах поет доносить до людини певні моральні істини.

2.3. Християнські свята крізь призму тваринного світу

Ян Твардовський у своїх творах не тільки вводив образи святих католицької віри, а також описував певні канонічні свята, такі як Різдво та

Великдень. Цікавим є той факт, автор не просто переспівував відомі сюжети він використовував тварин як героїв для вираження ідей твору.

Одна з таких тварин – це осел. Він символізує терпіння, витривалість, працьовитість, вірність і простоту, але також асоціюється з упертістю, дурістю та смиренням.

В Україні його асоціюють з твариною недалекою і впертою. Цей образ вкорінився в культурі через народну байку «Кінь та осел». Звідти походить і приказка: «Дурний, як осел» або «як осел» [3].

Проте, не зважаючи на це, у творах Яна Твардовського він зображений навпаки твариною розумною. Поет розбиває канонічний стереотип про цю тварину, подібно як у казці Антуан де Сент-Екзюпері «Маленький принц» зображує лиса мудрим, а не хитрим.

Це найяскравіше показано у вірші «Wiersz dla dzieci o mędrkach». На фоні Різдвяної ночі саме тварини постають основними діячами сюжету. Впертим і тривожним тут є Віл:

*wół miał pretensje:
powinni zaraz wziąć Jezusa
ukryć
ratować Go przed wrogiem
przed panem diabłem i Herodem*

[32]

Він тварина велика і сильна, тому асоціюється з твердою волею і невідступністю у своїх переконаннях. Його непохитність й невідступність продемонстрована у творі з допомогою дієслів:

*Kasprze Melchiorze Baltazarze
wół dyskutował tupał szurał*

[32]

Осел, навпаки, постає мудрим і смиренным й виголошує основну думку та ідею твору:

*puknij się w głowę rzekł osiołek
bo przecież Matka Boska czuwa*

[32]

Віл та осел – це не просто зображення тварин, які прийшли подивитися на народження Христа Спасителя. Тим більше в біблійній притчі про Різдво Ісуса Христа вони не є основними персонажами і фігурують досить мало, залишаються на другому плані. Тобто Ян Твардовський вводить їх у твір з інших мотивів. Образ вола і осла – це паралель з невіруючим і вірянином.

Віл уособлює людину, яка сильно переймається за майбутнє і метушиться, вона намагаються щось змінити й вплинути на майбутнє. Він передбачає тільки найгірше й це може також символізувати людину тривожну або песимістичну.

Осел, навпаки, покладається на вищі сили, а саме на Матінку Божу «Matka Boska czuwa». В його свідомості немає місця сумнівам. Він впевнений, що все буде добре. Це аналогічно може бути алегоричний образ людини віруючої і позитивно мислячої.

Таким чином Ян Твардовський через діалог двох тварин висвітлює основну ідею твору, а саме: не слід надто перейматися і переживати даремно, тим більше, якщо ти не можеш повпливати на хід подій подібно до вола.

Потрібно бути терплячим і спокійним в будь-якій ситуації й вирішувати проблеми тільки якщо вони будуть явними, а не надумувати їх наперед. У наш час людей, які надто переживають мають навіть діагноз тривожний розлад особистості і їм радять певну терапію. Саме те, що зараз вчать людей психологи з наукової точки зору, Ян Твардовський трактував у своїх віршах і розумів через призму духовних і філософських вчень.

Мудрість осла описана також у вірші «Ręce», де він постає не просто розумним від якихось конкретних знань, а від того, що служить Богові:

*Nie widziałem Twej twarzy
stóp sandałów włosów*

ran zadanych
uśmiechów oczu
osła Twego co wybiegł jak najszybciej z Betlejem
już nocą
wiadomo: osioł wie najwięcej

[32]

У цьому вірші автор демонструє, що не у володінні певною інформацією виражається мудрість особистості, а у способі життя і використанні набутих знань задля служінню праведній меті.

Ще одна тварина, яка введена в твори і пов'язана з тематикою християнського свята Воскресіння – баранець.

Ягня є багатозначним символом, найчастіше пов'язаним з християнством, де воно уособлює Ісуса Христа як «Агнця Божого».

У біблійній книзі пророка Ісаї сказано про жертву Отрока Божого, що вважається пророцтвом про розп'яття Ісуса Христа: «Як ягня був проваджений Він на заклання, і як овечка мовчить перед стрижами своїми, так і Він не відкривав Своїх уст» [61]. Цей вислів ужив Іван Хреститель, уперше побачивши Ісуса: «Baranku Boży, który gładzisz grzechy świata, zmiłuj się nad nami». [61]

Також ягня є символом чистоти, невинності, лагідності, і доброти. Також не мало важливим є той факт, що ягня – це дитинча баранця. У християнських віруваннях вважають, що дитина є безгрішна. Отже, цей елемент ще більше підкреслює чистоту і невинність ягняти.

У язичницьких релігіях і за традиціями Старого Завіту ягня приносили в жертву. Після написання Нового Завіту й поширення Християнства такі обряди не використовувались в католицькому і православному віруванні, проте архетипний образ самовідданого ягняти залишився в літературі. В українській мові є багато фразеологізмів на цю тему, які висвітлюють символічний підтекст невинності і самозречення, до прикладу: «невинне ягня» [3].

Ян Твардовський у своїх творах продовжує традицію жертвовного образу ягняти. У його поезіях часто зустрічається паралель ягня з Ісусом Христом, тобто уособлення Месії з Агнцем.

В поезії «Baranku Wielkanocny» з самої назви зрозуміло, що мова буде йти про Пасхального Баранчика. Пасха або Великдень – це християнське свято, яке відзначається в пам'ять про воскресіння Ісуса Христа. Так як в Біблії Спасителя також називають «агнцем» можна припустити, що тварина у творі є певним символічним образом і уособленням. Враховуючи також те, що Ісус Христос приніс себе у жертву подібно як і цей баранець в вірші.

З іншої точки зору Ян Твардовський міг описувати язичницький обряд з використанням жертвоприношення баранця. Проте поет був священиком і вів свої проповіді спираючись основною мірою на Новий Завіт, який у минулому столітті так і зараз є основою католицької віри. Проте у будь-якому разі баранець постає символом жертвності й невинності. Метафора у творі найпевніше описує душевну чистоту баранця, який «*wybiegł czysty z popiołu*» [32]. Попіл може символізувати труднощі й негаразди, які спіткали героя. Характерне чорне забарвлення золи асоціюється з якоюсь бідною, а чорний колір в більшості випадків символізує якесь зло, тоді як білий, чистий навпаки позитивні якості. Попіл утворюється з вогню, а вогонь асоціюється з пеклом. За біблійними легендами грішні душі мучитимуться вічність у «пекельному вогні». Але Ісус Христос своїми прикладом самопожертви і повчаннями переконував, що та людина, яка на землі витерпить всі негаразди й залишиться з чистою душею буде мати життя вічне і місце в раю. Отже, баранець – це образ особистості, яка перетерпіла муки й залишилася доброю в душі. Найпевніше – це відображає постать Ісуса Христа, який навіть умираючи просив пощади своїм катом перед Господом. В кінці вірша ліричний герой заключає висновок:

*prawda, że trzeba dostać pałą
by wierzyć znowu*

[32]

У цих рядках автор виражає певну закономірність людської природи, як заключається в тому, що лише через певні випробування і тяжкі часи в житті ми повертаємося до віри й Бога. Адже в більшості випадків люди згадують про всіх святих лише тоді, коли їм дуже важко. В релігійних віруваннях християнства саме тому вказано, що через страждання людина стає кращою, бо коли стає погано вона намагається знайти інший шлях в житті і він веде до Бога. Це своєрідний катарсис, як у наш час говорять вже психологи. Процес, який полягає в тому, що через плач і страждання людина відчуває полегшення й очищає думки для нового сприйняття реальності. Ян Твардовський зазначає в першій строфі зазначає:

*prawda, że trzeba stać się bezradnym
by nie logiczne się stało*

[32]

Образ жертвності ягняти також відгукується в поезії «Noc» :

*miłość niesie w ofierze czystego baranka
spokój - samotność mrówek gdy wszystkie są razem*

[32]

У цих рядках автор утверджує думку, що кохання несе певну жертву. Ісус Христос був розп'ятий на хресті через велику любов до людей, адже за релігійними віруваннями, якби це було б не так, він не вчив їх жити по совісті й в мирі зі своїм духовним світом, чим зараз, до речі, займаються з наукової точки зору психологи. Адже для щасливого існування людина повинна бути в гармонії зі своєю душею, почуттями й думками. І цей канонічний момент в історії християнства теж можна назвати жертвою любові. Найдорожче, що має людина – це її життя, бо воно в неї одне і з цього випливає все інше, що має кожен з нас, адже без нього ми не матимемо нічого. І найвищий прояв любові – це віддати своє життя заради інших людей. Тому можна припустити, що через образ «*czystego baranka*» [32] автор утверджує думку про чистоту людської душі, яка іде на жертви заради інших і таким чином слідує основі християнського вчення: «*Люби ближнього свого, як самого себе*»[61].

Порівняння Ісуса Христа з ягням відбувається і в поезії «Dlatego». В творі не згадується ім'я месії, проте певні рядки про воскресіння вказують, що мова іде саме про нього:

*Nie dlatego że wstałeś z grobu
nie dlatego że wstąpiłeś do nieba
ale dlatego że Ci podstawiono nogę
że dostałeś w twarz
że Cię rozebrano do naga
że skurczyłeś na krzyżu jak czapla szyję
za to że umarłeś jak Bóg niepodobny do Boga*

[32]

Паралель з ягням зазначена в останньому рядку вірша:

*stale we mszy
jak baranka wytarganego za uszy*

[32]

Тут автор зазначає, що він прославляє самопожертву Ісуса Христа в своїй релігійній діяльності, адже «*msza*» – це основне богослужіння в римсько-католицькій церкві.

Через призму відомих образів звірів, які так чи інакше пов'язані з цими канонічними католицькими святами, автор висвітлює ідеї творів. За допомогою персоніфікації та алегорії реципієнт отримує можливість з іншої точки зору подивитися на ту чи іншу подію чи проблему.

Вівці доволі часто фігурують у творах Яна Твардовського. Так само як Ісус Христос в притчах використовував алегоричний образ овець для зображення натовпу людей аналогічно і поет вводить такі архетипні фігури. В Євангелії згадуються ці тварини, які уособлюють людей, а Бог є їхнім пастором.

2.4. Символіка образів птахів у віршах

У досліджуваних творах знаходимо багато видів тварин. Серед них найчисленнішу групу становлять птахи. Ці тварини належать до різних видів земних, водних і земноводних й у творах несуть певне символічне значення. Найчастіше поет використовує образи і згадує в текстах шпака, чаплі, дрозда,

ворону, деркача, дятла, ластівку, папугу, перепілку, сойку, горобця. У віршах наводяться їх назви, характерні риси зовнішнього вигляду, типова поведінка, видавані звуки, місця проживання, описи гнізд, способи харчування, терміни виведення птахів, місця зимівлі. Більше того, з'являються вони як символи людських рис стосовно Бога-Творця, ліричного героя та інших осіб. Багато птахів мають дуже багату символіку в народних традиціях, літературі, християнській культурі. Поет порівнює поведінку людей зі звичками та рухами птахів, складає переносні описи з орнітологічними елементами.

З давніх часів світ фауни був невід'ємною частиною природи, яка оточувала людей з початку їхнього існування. У біблійній Книзі Буття сам Бог приводить усіх тварин до людей, щоб вони могли давати їм імена. Сам акт іменування є символом влади. Бог дає людям владу над тваринами, але також відповідальність піклуватися про них та виховувати їх.

З давніх-давен люди вважали представників фауни, особливо диких, неодомашнених, таємничими істотами, захоплюючись їхньою силою, швидкістю, красою та величчю. Ці якості спонукали людей розглядати їх як втілення різних божественних сил. Саме тому тварин так шанували (і шанують) у багатьох народів.

Присутність тварин у житті людини є причиною їх частої появи в літературі та мистецтві. У літературі їх зображення може бути різноманітним: від натуралістичних, несимволічних зображень тварин як головних героїв романів і віршів, через символи, пов'язані з ними, до метафоричних уявлень, що персоніфікують їх або наділяють людину тваринними рисами. Порівняння людей з тваринами допомагає виявити, а часто й висміяти, людські риси опосередковано, але через використання тваринних символів.

«О kazaniach» одна з таких поезій. Назва дозволяє здогадатися, що мова у творі буде – про релігійні писання, адже в перекладі на українську «kazania» – це проповідь.

Ян Твардовський був священником. Він приурочив своє життя служінню Богу та людям, тому у своїх поезіях часто звертається до

релігійних мотивів, аналізує, переосмислює і в літературній формі доносить до реципієнта ті чи інші моральні норми.

В поезії «O kazaniach» автор розвиває думку про те, що основним завданням священника є «*dzieci uczyć*». Проте, на його думку, проповіді святих далекі від реального життя і тому важчі для сприйняття. Ось як про них відгукується автор у творі:

*O jakże już nie znoszę wszystkich świętych kazań,
mądrych, dobrych, podniosłych, pobożnych i słabych*

[32]

Саме епітет «*podniosłych*» є основою антитези, на якій й побудована ця поезія. Звідси постає й проблема, яка окреслена у вірші і полягає в тому, що проповіді є занадто піднесені й не завжди відповідають реальності, основним моральним потребам і уявленням дітей про світ.

З іншого боку ліричний герой для порівняння використовує образи птахів, які постають символом реального, земного життя:

*Inna rzecz – dzieci uczyć, pacierz przypominać,
grzesznikom w twarz popatrzeć i nie mówić słowa*

*Wilgę skubiącą wiśnie chytrze wypatrywać,
pliszkę, co z rzeszy wodnej wydziobuje owad.*

[32]

Образи птахів можна розтлумачити з погляду натурфілософії, до якої залучає автор у творі. Тобто демонструючи природу дітям священник вчить їх любити все живе і насолоджуватися красою фауни.

Також можна поглянути на птахів з точки зору символіки. Звернувши увагу на останній рядок четвертої строфи, де описується основна мета навчання, можна припустити, що птахи є символом людства грішників і праведників: «...*grzesznikom w twarz popatrzeć i nie mówić słowa*» [32]. Тобто священник вчить не просто спостерігати за природою, а розуміти гріховні вчинки.

Вивільгу можна порівняти з людиною, яка насолоджується життям і перебуває у піднесеному духовному стані, адже вона перебуває відносно вище за трясогузку, яка виймає комаху з ряски. Як відомо ряска росте в заболоченій місцевості, тому можна вважати це символом приземленого, буденного життя.

Також образи птахів можна характеризувати й з іншого боку. Вони можуть бути символами позитивно й негативно налаштованої особи, або як у релігійній тематиці грішника, за яким по сюжету твору і мають навчитися спостерігати діти. Вишня в народів Японії священне дерево життя й вивільга, яка споживає плоди вишні, постає втіленням людини, яка живиться позитивною енергетикою світу, тобто робить добрі вчинки. А трясогузка, навпаки, підкріплюється негативом, адже для того, щоб пожитись, вона мусить знищити живу істоту. Вона може символізувати людину, як любить сваритися і завдавати шкоди іншим.

Показовими є й окрас цих пташок, хоча він і не продемонстрований у творі, проте за своєю природою вивільга є яскраво жовтою, а трясогузка сірою. Жовтий колір асоціюється з радістю, сонцем і позитивом, тобто чимось піднесеним, а сірий з буденністю, як у приказці: «сірі будні» [3], тобто одноманітні й не цікаві, сповнені рутини дні.

Основний сенс антитези у вірші стверджує думку, що священник має навчити дітей любові й моралі на прикладах і образах більш приземлених, таких як і саме життя. Також, слово «*dzieci*» у вірші може позначати людей загалом, адже Ісус Христос, як проповідник слова божого, теж називав учнів «Діти Мої», не в плані їхнього віку, а в плані духовного росту.

Отже, у творі ліричний герой демонструє, що для духовного зростання потрібно навчати дітей, нагадувати їм про молитви, дивитися грішникам в обличчя і не казати при цьому нічого.

Для увиразнення антитези і утвердження головної моралі твору автор використовує образи птахів вивільги і трясогузки, які постають символом реального земного життя.

У поезії «O lasach» автор через природу і тварин виражає свою любов до Бога, як до творця цього всіх живих створінь. Ліричний герой спостерігає за фауною і розуміє нескінченність цього світу:

*i strach mnie porwał
na myśl o Bogu--- bez końca*

[32]

Через природу у цій поезії виражена безкінечність. Все живе існує і народжується і продовжує безперервний цикл життя. Автор возвеличує творця через його творіння:

*Poszedłem w lasy ogromne szukać
buków czerwieni*

*jeżyn dojrzałych dzięciolów małych
rogów jelenich
jagód prawdziwych wilg piskląt żywych
mrowiska*

*i w oczy sarny – brązowej panny
popatrzyć z bliska –
szyszek strąconych – tajemnic sowich
zająca*

[32]

Поет дивиться на прекрасну фауну і осмислює силу Бога, який створив настільки прекрасний світ. Через такі дрібні й, здавалося, буденні речі автор наводить читачів на глибинну філософську думку про безкінечність цього світу. У цій поезії відображається натурфілософський зміст твору. Ян Твардовський вкотре демонструє, як через мале ми можемо дійти висновку про

велике і безкінечне, такий собі принцип дедукції у логічному й поетичному вимірі. Саме птахи найбільше фігурують у цьому творі, а саме «*dzięciolów*», «*wilg piskląt żywych*», «*tajemnic sowich*»[32]. Можливо це через той природний факт, що саме птахів ми найчастіше зустрічаємо в лісі. Якщо подивитися на це з точки зору символіки, то птахи є сакральним зв'язком між землею і небом, тобто духовним й земним. Вони часто постають посланцями небес у міфології, до прикладу в образі голуба у Біблії сходить ангел до людей, тому недаремно саме їх найбільше згадує автор.

За описом природи у творі можна уявити, що ліричний герой стоїть в лісі й думає про вічність та Господа, тому не дивно, що душевний порив спрямовує його погляд вгору на небо, де й може побачити цих птахів, які фігурують у творі.

Отже, ці образи можуть символізувати божественне начало в поезії або просто слугувати наповненням для увиразнення краси лісової природи.

Також знаковою є метафора «*tajemnic sowich*». Сова в символічному значенні є уособленням розуму та ночі, такі асоціації сформувалися ще в Античності, адже в міфології Давньої Греції вона зображувалася, як супутниця богині мудрості Афін. У творі автор не просто зазначає, що він іде в ліс подивитися на сову, а саме шукати «*tajemnic sowich*». Ян Твардовський був священником і часто у своїх віршах, як і в проповідях вміщував певний прихований зміст. Якщо взяти це до уваги, можна припустити, що ліс це не просто конкретне місце, а алегорія самого світу і земного шляху. Ліричний герой приходить в ліс, аналогічно як у релігійних проповідях використовують вислів, що: «людина приходить в це життя», коли йдеться про народження. У творі вказано, що герой: «*Poszedłem w lasy ogromne szukać*» [32]. Так само людина в своєму житті шукає певний сенс існування і божий промисел. Тому пошук «*tajemnic sowich*» можна трактувати, як прагнення до мудрості й моралі, розкриття таємниць існування. Після цієї метафори автор приходить до думок про вічність і доходить висновку: «*na myśl o Bogu – bez końca*» [32]. Цей

прекрасний і безкінечний світ, який навіть розумом людина не здатна досягнути, наводить ліричного героя на помисли про щось більше і складніше для нашого сприйняття – Боже начало.

Ліричний герой вдивляється: «*w oczu sarny - brązowej panny*» [32]. Епітет «*brązowej panny*» вказує на те, що олень не просто тварина, а володар лісу й уособлення всієї живої природи. Очі оленя дуже часто оспівуються, як пологливі, дикі й насторожені. Існує приказка: «Очі дзеркало душі», тобто персонаж вірша заглядає не просто: «*w oczu sarny*», а в саму душу всієї дикої, первобутньої природи. Й ще одна цікава особливість у тому, що «*oczys sarny*», хоч це і не зазначено в творі, по своїй природі чорні й великі, ніби космос (а кожна жива душа в деяких вченнях вважається мікрокосмосом) й коли людина дивиться в такі очі вона бачить своє відображення. Тобто у вірші таким чином розкривається думка про те, що через пізнання природи людина пізнає себе, тому що вона і є її частиною.

У поезіях Ян Твардовський не просто використовує образи птахів, а й зазначає їхні фізіологічні особливості, описує спосіб життя і устрій. До прикладу, у поезії «*Niewidzialne*» Ян Твардовський описує зимовий переліт птахів, при цьому не зазначивши точної наукової назви, а використовуючи персоніфікацію і гіперболу: «*wilga dawno uciekła uczyć polskiego w Afryce*» [32]. Увесь вірш присвячений осінній порі, хоча слово осінь не використовується зовсім. Усю атмосферу автор передає через зображення рослин, тварин і птахів за допомогою метафор:

Żółknie pora roku
węgorze wyruszają w ostatnią podróż
cisza stamtąd
wilga dawno uciekła uczyć polskiego w Afryce.

[32]

Не обійшлося в цьому вірші без звернення на духовну тематику:

*i jeszcze tyle niewidzialnego
gdyby nie to --- niczego nie byłoby widać.*

[32]

З цих рядків можна дійти висновку, що якби не наші почуття і вищі моральні духовні якості, люди не могли б бачити всієї цієї краси природи і посправжньому цим насолоджуватися. Ми можемо побачити навколишній світ, але не духовний: «*i jeszcze tyle niewidzialnego*» [32]. Проте, якби не глибокі людські почуття, не можна було б побачити, відчутти й зрозуміти красу природи: «*gdyby nie to - niczego nie byłoby widać*» [32]. Одразу відчувається паралель творчості Яна Твардовського з українським поетом та філософом Григорієм Сковородою, який також у своїх поезіях стверджував цю думку й навчав: «*З видимого пізнавай невидиме*»[9]. Обидва поети навчалися в духовних семінаріях й у своїй творчості переосмислювали релігійні тексти й біблійні принципи у творах. Вони аналогічно спиралися не лише на книги і вчення, а й на спостереження за людським і тваринним світом, щоб узагальнити і відобразити моральну суть людського життя

ВИСНОВКИ

Розвиток літературознавчих досліджень сприяє посиленню інтересу до творчості сучасних письменників. Ян Твардовський є основоположною постаттю в польській літературі XX століття, тому дослідження його літературного доробку є важливим завданням для сучасності.

В процесі дослідження було зазначено, що мотив фауни є ваговою частиною творчості Яна Твардовського. Згадки про тварин зустрічаються на початкових етапах діяльності, проте це були тільки проміжні образи. Найбільш виразно й обширно фауна у поезіях митця постає у творах періоду священицької діяльності. У поезію проникають певні релігійні мотиви. Твори стають схожими на молитву з елементами звертання до Бога. В поезіях прочитується афірмація природи і світу. Митець возвеличує і описує фауну створену Богом. Присутність Бога прочитується в кожній буденній дрібниці, у зображенні природи, тварин, птахів і навіть комах. Ян Твардовський не оминає увагою жодну живу істоту і наділяє її рівноцінними правами на любов і місце в світі.

Ознайомившись з пізнішими творами Яна Твардовського можна помітити, як на перший план послідовно висувається ідея радісної францисканської віри, прихильником якої є поет, і це надзвичайно зближує його з читачами. Природа і звірі піддаються антропоморфізації. Чільне місце відводиться тваринам, про це може свідчити той факт, що у поезії згадано понад сімдесят видів птахів.

Аналізуючи творчість митця ми простежили, що основними рисами його поезій в різний період є францисканські та релігійні мотиви. У віршах присутній основні риси францисканства: возвеличення природи і усього живого, поетика буденності, афірмації життя, рівність усіх істот. Через природу та її мешканців автор передає і проголошує ці принципи та ідеї.

Образи тваринного світу слугують для демонстрації основ християнського вчення і посилення релігійної проблематики віршів. Саме через них митець демонструє реципієнтові орієнтир для пошуку духовних істин.

Світ фауни зображений через францисканський та релігійний мотиви. Тварини постають не просто персонажами поезій, а символічними й алегоричними образами, через які автор доносить до реципієнта основні ідеї твору. Тварини у поезіях Яна Твардовського, подібно – до байок Езопа і Глібова, є уособленням певних людських чеснот або, навпаки – антиподами, з допомогою яких автор демонструє негативні риси людини.

Таким чином Ян Твардовський вдало висвітлює основну тематику і з допомогою буденних образів тваринного світу, які відомі кожному, говорить про високоморальні складні теми.

Слід зазначити, що тематика і проблематика творів автора є актуальна повсякчас, тому що він піднімає екзистенційні питання й відображає їх у творах. Ян Твардовський не просто виголошує повчання, а дає можливість читачеві поглянути на ситуацію очима ліричного героя й самостійно переосмислити певні загальновідомі життєві істини.

Матеріали магістерської роботи можуть бути використані для проведення занять з польської літератури у закладах вищої освіти, а також на уроках релігієзнавства (вивчення релігійної поезії).

Наша робота не є кінцевою і потребує подальшого опрацювання. Дослідження також може слугувати при написанні наукових праць, які безпосередньо пов'язані з творчістю Яна Твардовського, мотивами фауни у його поезіях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпечний І. Теорія літератури [Електронний ресурс]. URL: <https://ukrlit.net/info/bezpechniy/53.html> (дата звернення: 13.12.2025).
2. Гете Й. В. Фауст : трагедія. UkrLib : українська література : електронна бібліотека. [Б. м.], 2023. URL: www.ukrlib.com.ua (дата звернення: 13.12.2025).
3. Горох Я. Фразеологія [Електронний ресурс]. URL: goroh.pp.ua (дата звернення: 13.12.2025).
4. Григорчук Ю. Релігійні мотиви в поезії Віри Вовк і Яна Твардовського. *Вісник Львівського університету*. 2012. Вип. 56 (2). С. 231–238 [Електронний ресурс]. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Vlnu_fil_2012_56%282%29_31 (дата доступу: 03.08.2023).
5. Ковальчук І. Вічно живий гербарій душі людської. *Дух і Літера. Польські студії*. Київ, 2008. № 22. 56 с.
6. Малетич Н. Ще одна молитва Яна Твардовського : електронний ресурс. 2010. URL : https://zaxid.net/shhe_odna_molitva_yana_tvardovskogo-n1079944.
7. Оляндер Л. Біблія, світ і людина у творчості Яна Твардовського. *Біблія і Культура*. 2016. 9 груд. С. 118–124. URL: http://en.chnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2017/02/2017_JBC_206_17_19_L.Olyander.pdf.
8. Сент-Екзюпері А. Маленький принц : повість-казка. UkrLib : українська література : електронна бібліотека. [Електронний ресурс], 2023. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=490> (дата звернення: 13.12.2025).

9. Сковорода Г. Листи до Михайла Ковалинського. UkrLib : українська література : електронна бібліотека. [Електронний ресурс], 2023. URL: www.ukrlib.com.ua (дата звернення: 13.12.2025).
10. Твардовський Я. У любові багато імен. / Уклад. Івановська О. Львів, 2017. 107 с.
11. Твардовський Я. Треба йти далі або прогулянка сонечка: Вибрані поезії / Упорядк., перекл., передм. та прим. Т. Черниш та С. Єрмоленко. Київ, 2000. 325 с.
12. Чорноус В. Францисканізм в поезії Яна Твардовського. *Збірник наукових праць : Славистичні студії: Лінгвістика, літературознавство, дидактика*. Хмельницький, 2020. Вип. 7. С. 133–141.
13. Чорноус В. Явище францисканізму в польській літературі XX століття : курсова робота. Хмельницький, 2020. 30 с.
14. Чорноус, В. Францисканські мотиви в поетичній творчості Яна Твардовського. Хмельницький, 2020. 75 с. URL: <https://elar.khmnmu.edu.ua/items/c69bad51-f6f6-4c3f-b6c3-ecde295cde8d>.
15. Baum L. F. Czarnoksiężnik z krainy Oz. Kraków, 2007. 132 s.
16. Cooper J. C. Zwierzęta symboliczne i mityczne. Poznań, 1998. 226 s.
17. Dworakowska B. E. Świat zwierząt w wierszach Jana Twardowskiego i ich rosyjskich przekładach. *Językoznawstwo*. 2015. № 20. S. 169–179.
18. Dworakowska B. E. Wrotycz, storczyk i wszystkie inne boże zielska w wierszach Jana Twardowskiego i ich rosyjskich przekładach. *Studia wschodniosłowiańskie*. Białystok, 2017. T. 17. S. 187–205.
19. Dworakowska. E. Świat zwierząt w wierszach Jana Twardowskiego i ich rosyjskich przekładach. *Acta Polono-Ruthenica*. 2015. № XX. S. 169–181.
20. Dzieło świętego Franciszka z Asyżu : projekcja w kulturze i duchowości polskiej XIX i XX wieku. / Red. nauk. D. Kielak, J. Odziemkowski, J. Zbudniewek Warszawa, 2004. 506 s.
21. Elementarz księdza Twardowskiego dla najmłodszego, średniaka i starszego. / Red. A. Iwanowska. Kraków, 2000. 143 s.

22. Encyklopedia Katolicka. T. 2 / pod red. F. Gryglewicza, R. Łukaszyka, Z. Sułowskiego. Lublin, 1985. 512 s.
23. Encyklopedia Katolicka. T. 5 / pod red. F. Gryglewicza, R. Łukaszyka, Z. Sułowskiego. Lublin, 1989. 533 s.
24. Forstner D. Świat symboliki chrześcijańskiej. Warszawa, 1990. 237 s.
25. Kindziuk M. Zgoda na świat. Z ks. Janem Twardowskim rozmawia Milena Kindziuk. Kraków, 2001. 83 s.
26. Kopaliński W. Słownik symboli. Warszawa, 1990. 612 s.
27. Krasicki I. Monachomachia i Antymonachomachia. Ossolineum, 1976. 160 s.
28. Ks. Jan Twardowski (1915-2006) [Електронний ресурс]. Biblioteka Uniwersytecka Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Lublin, 2006. URL:
http://www.kul.pl/oldbukul/wystawy/vita_mutatur/2006/twardowski/ks_jan_twardowski.htm (дата звернення: 13.12.2025).
29. Kundzicz B. Franciszkanizm w twórczości Stanisława Witkiewicza. *Roczniki humanistyczne*. 1993. № 41. S. 46–64.
30. Leksykon wiedzy szkolnej / pod red. D. Rotta. Warszawa, 2009. 221 s.
31. Lewis C. S. Opowieści z Narnii. Warszawa, 1991. 312 s.
32. Literatura.wywrota.pl : wiersze, opowiadania, felietony : [вебсайт]. Kraków, 2024. URL: literatura.wywrota.pl (дата звернення: 13.12.2025).
33. Olszewska M. Jan Twardowski. Życie i twórczość [Źródło elektroniczne]. URL: <https://culture.pl/pl/tworca/jan-twardowski> (data dostępu: 13.12.2025)
34. Poe E. A. Juodasis katinas. Raudonosios mirties kaukė. Vilnius, 2007. 130 s.
35. Puzynina J. Poezja księdza Twardowskiego na fali czasu. *Jan Twardowski, Zaufałem drodze. Wiersze wybrane 1932 – 2006* / під ред. A. Iwanowskiej. Warszawa, 2007. S. 32–41.
36. Quercy J. Święty Roch i raj zwierząt. Legendy chrześcijańskie / red. A. Wieczorek. Warszawa, 1988. 196 s.

37. Słownik języka polskiego. T. 2 / pod red. M Szymczaka. Warszawa, 1995. 551 s.
38. Smaszcz W. Ks. Jan Twardowski - poeta nadziei. Życie i twórczość. Białystok, 2003. 271 s.
39. Smaszcz W. Zaufałem drodze. Jan Twardowski Wiersze. Białystok, 1993. 257 s.
40. Turkiewicz H. Żebym nie zasłaniał sobą Ciebie. *Magazyn Wileński*. 2005. № 6. S. 33.
41. Twardowski J. Trzeba iść dalej, czyli spacer biedronki. Warszawa, 2006. 344 s.
42. Twardowski J. Wdzięczność do końca. Poznań, 2017. 144 s.
43. Twardowski J. Autobiografia. Myśli nie tylko o sobie. T. 2. Kraków, 2007. 305 s.
44. Twardowski J. Dziecięcym piórem. O Adwencie, Bożym Narodzeniu, Wielkim Poście, Wielkanocy i Zesłaniu Ducha Świętego. Kraków, 2006. 240 s.
45. Twardowski J. Jeśli spojrzymy oczyma wiary. O psach, kotach i aniołach Kraków, 2006. 116 s.
46. Twardowski J. Który stwarzasz jagody. Wiersze wybrane. Kraków, 1988. 273 s.
47. Twardowski J. Łaską zdumiony. Moje szczęśliwe wspomnienia / oprac. J. Marlewska. Warszawa, 2002. 336 s.
48. Twardowski J. Niecodziennik. Kraków, 1991. 162 s.
49. Twardowski J. Niecodziennik wtóry. Kraków, 1995. 170 s.
50. Twardowski J. Poezje wybrane. Warszawa, 1979. 229 s.
51. Twardowski J. Wszędy pełno Ciebie. Rozważania na niedziele i święta / oprac. A. Iwanowska. Poznań, 2011. 268 s.
52. Twardowski J. Zaufałem drodze. Wiersze zebrane 1932-2006 / opr. A. Iwanowska. Warszawa, 2007. 312 s.
53. Urbanowski B. Bóg uśmiecha się między wierszami. Wiersze wybrane. Warszawa, 1995. 114 s.

54. Ważny jest uśmiech i łza : z księdzem Janem Twardowskim rozmawia Grzegorz Leszczyński. *Guliwer*. 1991. № 2.
55. Wieczorek M. Leksyka zwierzęca w poezji ks. Jana Twardowskiego. *Roczniki Humanistyczne*. 2003. T. LI. Z. 6. S. 199–220.
56. Wielka Encyklopedia Powszechna PWN. T. 2, 4, 6, 11. Warszawa, 1962 – 1969.
57. Zarębianka, Z. Wieczność radosna, czyli o twórczości Jana Twardowskiego. *Poezja wymiaru sacrum*. Lublin, 1992. S. 52–65.
58. Zaworska A. Lekcja z księdzem Janem Twardowskim. Kraków, 2001. 100 s.
59. Zaworska H., Twardowski J. *Rozmowa z księdzem Twardowskim*. Kraków, 2006.
60. Życiorys ks. Jana Twardowskiego. KUL. URL: https://www.kul.pl/zyciorysks-jana-twardowskiego,art_12015.html (дата доступу: 02.11.2023).
61. Bible.com : [вебсайт]. [Електроний Ресурс], 2024. URL: www.bible.com (дата звернення: 13.12.2025).